

נתינת טבעת לחתן תחת החופה

האם מותר לכלה לתת לחתן טבעת שנית אחר נתינתו לה טבעת בכסף קידושין וקבלתה אותה ממנו באמירתו לה הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל? ואם מעשה זה מותר בכלל מתי מותר לה לעשות כן? ומה מותר לה לומר לו בנתינה זו והנה התשובה בעה"ת.

בתשובה מפורסמת הרב משה פיינשטיין ז"ל פסל את הקידושין שמסדרים בטקס רפורמי מפני כמה טעמים וכן כתב באגרות משה שנת תשכ"א אה"ע סי' ע"ז עמ' קע"ח-קע"ט אנן סהדי דהא יש כמה דברים שפוסל הקידושין אף אם עשה מעשה קידושין כמו טבעת שלה או טבעת שנתן לה כבר למתנה בעלמא ועתה רק אמירה בעלמא ובפרט שיש לחוש שלא עשה כלל מעשה קידושין מהאיש להאשה כמו שעושין הרבה מהן שרק מחליפין הטבעות והיא ג"כ אומרת וכן הרבה דברי הבל שלמדו מדרכי הגויים וכו'. כנ"ל מדבריו אפשר לפסול קידושין אפי' נעשו בפני עדים כשרים אם הטקס של קידושין אינו מעשה קידושין כגון שהחתן והכלה מחליפין טבעות ביניהם. לכן אם מעשה זה אינו מעשה קידושין ואין קידושין הללו תופסין ע"פ הלכה ודאי אסור לעשות כן כיון שבעילתו היא בגדר בעילת זנות שהחתן עדיין פנוי והכלה עדיין פנויה. (עיי' דברים כ"ג, י"ח וספרי דברים ר"ס הוצאת פינקלשטיין עמ' 283 וגיטין דף פ"א ע"א וע"ב וברמב"ם הל' אישות פ"א ה"ד). אבל עלינו לבדוק במקורות אם נתינה זו היא בגדר חליפין וכדומה לו ולכן אינה קנין לקידושין.

אמרינן בגמרא קידושין דף ו' ע"ב ועוד הא רבא הוא דאמר מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה וכו' אלא אמר רב אשי בכולהו לבר מאשה שאין אשה נקנית בחליפין. אמר ליה רב הונא מר בריה דרב נחמיה לרב אשי הכי אמרינן משמיה דרבא כוותיק. ופירש רש"י שם והאי לחליפין דמי כקנין בסודר דאינו אלא אוחו ביה ומחזירו. ובשיטת רש"י החזרה זו דומה לחליפין ולכן דומה לקנין סודר שהוא חליפין וכן כתב לעיל בדף ג' ע"א ד"ה חליפין דחליפין קנין סודר. ובתוד"ה לבר מאשה: ונראה לר"ת דלאו חליפין הוא, מדרבנן הוא דלאו הוה קידושין לפי שדרך העולם

להחזיר חליפין. והנה כעין חליפין דמי אתי למימר דאשה נקנית בחליפין, הילכך אפקעינהו רבנן לקידושין מינה וכו'. ע"כ דברי התוס'. כנראה משני הפירושים הללו העיקר כאן שדרך העולם להחזיר מה שניתן בתור זה והוא כמו קנין סודר. וקנין זו דומה לקנין שהחתן עושה בקבלתו של אחראיות של הכתובה עם עדי הכתובה ועושים כן בחליפת מטפחת או דבר אחר בלי ערך. הכל תלוי בהחזרה ובאמירת לשון החזרה וכן פסק הרמב"ם בהל' אישות פ"ה הכ"ד וז"ל האומר לאשה הרי את מקודשת לי בדינר זה על מנת שתחזירנה לי אינה מקודשת בין החזירה בין לא החזירה. שאם לא החזירתו לא נתקיים התנאי, ואם החזירתו הרי לא נהנית ולא הגיע לידה כלום, עכ"ל. אבל אין החזרה כשהכלה נותנת טבעת לחתן כיון שהטבעת היא שלה מתחילה ואינה אותה הטבעת שקבלה מהחתן בתור כסף קידושין.

ואפילו אם אין החזרה יש עוד שלשה טעמים שקנין בחליפין אינו קנין שמספיק לקידושין. טעם אחד הוא שקנין כזה חל בדבר שפחות משה פרוטה ואמרינן בגמרא קידושין דף ג' ע"א וע"ב ואימא הכי נמי חליפין איתנהו בפחות משה פרוטה ואשה בפחות משה פרוטה לא מקניא נפשה. ופרש"י דגנאי הוא לה, הילכך בטיל לה לתורת חליפין בקידושין. הטעם השני הוא שגנאי הוא לה גם אם הדבר הניתן לה פחות משה פרוטה גם אם הוא ניתן לה באמירת לשון חליפין בלבד. וכן רש"י ממשיך ומפרש ואפי' בכלי שיש בו שוה פרוטה אי יהיב לה בלשון חליפין עד שיהיב לה בתורת לשון קנין או קיחה או קידושין. וכפי פירוש ר"ת אין הדבר תלוי ברצון כל אשה ואשה אלא דנו חז"ל כן לכל נשי ישראל וכן כתבו בתוד"ה ואשה: וקשה לר"ת דא"כ פשטה ידה וקבלה תתקדש בפחות משה פרוטה וכו' כיון דתלי טעמא (ז"א רש"י) משום דגנאי הוא לה וכו' לכך נראה לר"ת דגרסינן בפחות משה פרוטה לא מקניא ולא גרס נפשה דלא בקפידא תליא מילתא אלא האי טעמא משום דגמר קיחה קיחה משדה עפרון (בראשית פכ"ג) דכתיב ביה - כסף ובפחות משה פרוטה לא מיקרי כסף וכו' ע"כ לשון התוס'. והמאירי בבית הבחירה (הוצ' סופר עמ' 13) משווה שיטות רש"י ור"ת וכן כתב: ומאחר שבטל ממנו דין חליפין בטל אף בשהיה שוה פרוטה, ואפילו נתרצית בטלה דעתה והרי היא כמתרצית להתקדש בדברים בעלמא שאינו כלום וכו' ואין צורך לשנות הגירסא שאף כוונת גדולי הרבנים (ז"א רש"י) שגנאי הוא לכל הנשים ואפילו פרשה בטלה דעתה כמו שפירשנו ע"כ. והטעם השלישי הוא שקנין בחליפין הוא קנין בדבר שאין ערכו מסוים וידוע מיד. כדאמרינן בגמרא קידושין דף ח' ע"א ואידך הכי קאמר בתורת כסף הוא נקנה ואין נקנה בתורת תבואה וכלים, ומאי נינהו? חליפין וכו'. ופירש רש"י שם בתורת דמים הוא נקנה בין שנותנין עליו כסף בין שוה כסף ולא בתורת חליפין (ועיין לקמן דף מ"ו ע"א).

אבל אין החתן ואין הכלה משתמשים בלשון חליפין כשמדברים זה לזו וזו לזה מתחת לחופה כשנותנים טבעות אהדדי והטבעות ודאי ערכן יותר משהו פרוטה שהן של כסף או של זהב וגם ערכן מסוים וידוע מיד אם אין בהן אבנים כמילתא דשכיחא. (ועיין לעיל דף ז' ע"א ופירוש ר"י הזקן שם ולקמן דף ט' ע"א תוד"ה והלכתא ורא"ש קידושין פ"א סי' ח' ושו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' קכ"ו.)

אולם יש חשש חליפין ממש כשהכלה נותנת לחתן טבעת תיכף ומיד אחר קבלתה של טבעת ממנו בתור כסף קידושין כיון שהטבעות דומות זו לזו וכרגיל נעשו ונמכרו כזוג טבעות. אמרינן בגמרא ב"מ דף מ"ז ע"א כתנאי וזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד, ג) גאולה זו מכירה וכו' תמורה זו חליפין. ופרש"י שם שמחליף כלי זה בחפץ שכנגדו. ופירש ר"ת בתוד"ה גאולה תמורה זו חליפין של שוה בשוה דמהני לכ"ע אפי' בפירי. לקיים כל דבר לרבות אינו שוה בשוה עכ"ל. בחליפין ממש העיקר הוא החפצים שהם מחליפין ביניהם, אבל בנידון דידן אפי' אם הם מחליפין טבעות בשעת אירוסין חליפת הטבעות היא טפלה לעיקר כוונתם דהיינו הקמת היחס הפורמלי בין איש ואשתו. ומוכיחים באמירתם זה לזו וזו לזה שכן כוונתם שאינם משתמשים בלשון חליפין ממש. לכן אין כאן חליפין בין במושג העקרוני בין במושג האנלוגי.

ומורנו הרב דוד הלבני מדגיש שכוונת החתן והכלה ושני העדים צריכה להיות שנתנת הטבעת מהחתן לכלה לבדה מהווה את המעשה קידושין אבל גם כשהכלה נותנת טבעת לחתן יתכן שכוונתה או כוונת החתן או העדים היא שנתנתה תיכלל במעשה הקידושין ונראה כאילו נתינתה מהווה תנאי בנישואין, ויש לחשוש שהקידושין אינם חלים ושומר נפשו ירחק מזה. לכן החתן והכלה ושני העדים צריכים להיות מודעים באופן שלא יהא שום פקפוק שרק החתן מקדש והטבעת שהכלה נותנת לו אינה אלא מתנה בעלמא ואין לה שום תוקף והשפעה על הקידושין.

אפילו כשמסדר הקידושין קובע שאמנם לחתן לכלה ולעדי הקידושין הכוונות הנכונות לגבי מעשה הקידושין, עדיין יש חשש שמהחלפת הטבעות נראה שכוונת מעשה זה להשוות איש לאשה בשעת קידושין וזה אינו כקידושין בישראל. בקידושין שבישראל החתן לוקח את הכלה מדעתה ככתוב בספר דברים (כ"ד:א') כי יקח איש אשה, וכדאיתא בגמרא קידושין דף ב' ע"ב כלומר הוא קונה אותה והיא מקנה את עצמה לו בקבלת כסף קידושין ממנו. יש להם שני תפקידים שונים במעשה זה. (וכיון שמקיש הגמרא [בקידושין דף ה' ע"א ובמקבילות] הויה ליציאה עיין ירוש' קידושין רפ"א ורמב"ם הל' מלכים פ"ט ה"ח ודו"ק.) לכן מחמת חשש מראית עין (עייין ביצה דף ט' ע"א ומקבילות) אין לכלה לתת לחתן טבעת תיכף ומיד אחר קבלתה של טבעת ממנו בתור כסף קידושין.

ואעפ"כ ברור שמנהג זה כבר פשט בהרבה תפוצות ישראל לכן עלינו ללמד לחתנים ולכלות איך להתנהג בנתינה זו שלא תהיה בו מראית עין. על הרב ליעץ לאלו שבאים אליו לסדר להם חופה וקידושין והם רוצים בשתי טבעות שהכלה תתן טבעת לחתן לא בשעת אירוסין כשהיא מקבלת את הטבעת מן החתן ככסף קידושין באמירתו לה הרי את מקודשת לי בטבעת זו אלא שהיא תתן טבעת לחתן בשעת נישואין כלי' אחר קריאת הכתובה ויותר ראוי אחר שבע ברכות בחופה. ואם היא רוצה לומר איזה דברים אין לה לומר הריני מקודשת לך או שאר לשונות שפסלו חז"ל לקידושין (כדאיתא בתוספתא קידושין רפ"א ובגמרא דף ה' ע"ב) ולא תאמר הרי אתה מקודש לי ח"ו שמזה נראה שהיא מבטלת קידושין של ישראל שהן נסדרו בכלל ובפרט על דברי חז"ל וכידוע כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש (ראה גיטין דף ל"ג ע"א ובתוס' שם ד"ה כל). אבל מותר לה לומר דברים בלשון מתנה או בלשון אהבה כמו אני לדודי ודודי לי. ועוד יש לומר שבשעת נישואין מתנה זו היא בגדר נדוניא דהנעלת מבי אבוא או מבי נשא. וגם עצה יותר טובה היא שהכלה תתן את הטבעת לחתן בשעת יחוד וזה מדגיש להם חשיבות יחוד שבזמן הזה הוא במקום חופה כי מה שאנו קוראים היום חופה אינה החופה שהיתה בימי התלמוד. (עיין סוכה דף כ"ה ע"ב תוד"ה אין ורא"ש סוכה פ"ב ס"י ח').

לכן, נתינת טבעת מכלה לחתן אפילו תיכף ומיד אחר נתינתו לה טבעת בתור כסף קידושין אינה בגדר חליפין בשום אופן ובפני עצמה אינה פוסלת את הקידושין. אבל אם יתכוון החתן הכלה או אחד מעדי הקידושין שנתינת הטבעת מהכלה לחתן שייכת למעשה הקידושין, יש חשש לקידושין פסולים. מטעם זה ומפני מראית עין שמא יחשבו שיש בקידושין תפקידים שווים לאיש ולאשה בניגוד למסורת היהודית ולכן חוששין שמא אין קידושין הללו אדעתא דרבנן, לכתחילה אין לעשות כן בשעת אירוסין. לפיכך, אם הכלה רוצה לתת טבעת לחתן בחופה היא תתן אותה לו בשעת נישואין אחר קריאת הכתובה ויותר ראוי אחר שבע ברכות. ויותר ראוי מזה אם היא תתן אותה לו בשעת יחוד. ואין לה לומר לו בנתינה זו שום לשון של קידושין אבל לשון של מתנה או אהבה בלבד.

מאת הרב דוד הזרחי נובק בשם וועד ההלכה של האיחוד למען היהדות
המסורתית